

چالش های فقهی فرآیندهای بانکی

تصویب قانون عملیات بانکی بدون ربا در سال ۱۳۶۲ چشم اندازی روشن بسوی تحولی نوین در بانکداری بعد از انقلاب اسلامی گشود. قانونی که هدف از تصویب آن طرحی نو در انداختن و زدودن پدیده نکوهش شده ربا از فرآیندهای بانکی است. با وجود گذشت بیش از سه دهه از اجرای قانون مورد اشاره، اکنون با نگاهی آسیب شناسانه به آن می توان پی برد که کاستی بنیانی این قانون عدم پیش بینی مرجعی رسمی وقانونی است که بتواند با نگاهی دقیق و کارشناسانه به مباحث وموضوعات مختلف، فرآیندهای بانکی را از ورود به مرزهای بانکداری ربوی مصون نگاه دارد. خوشبختانه این کاستی بنیادی را ماده ۱۶ قانون برنامه ششم توسعه با تأسیس شورای فقهی بانک مرکزی جبران نمود. در قانون مورد اشاره هدف از تشکیل شورای فقهی بانک مرکزی حصول اطمینان از اجرای قانون عملیات بانکی بدون ربا در نظام بانکی کشور، نظارت بر عملکرد نظام بانکی و اظهار نظر نسبت به رویدادها و ابزارهای رایج، شیوه های عملیاتی، دستورالعمل ها، بخشنامه ها، چارچوب قراردادهای و نحوه اجرای آنها از جهت انطباق با موازین فقه اسلامی عنوان شده است. مسئولیتی بس سنگین که این شورا را پاسدار رعایت موازین و مبانی فقه اسلامی در عرصه بانکی نموده است. با ایجاد این نهاد می توان امیدوار بود که از این پس فرآیندهای بانکی به آهستگی و بدون شتابزدگی بطور کامل با موازین فقهی منطبق خواهد شد یا حداقل با این موازین مغایر نخواهد بود و خاطر جامعه را از بازتولید پدیده ربا در فرآیندها و عملیات بانکی چه در بخش تجهیز منابع و چه در بخش تخصیص منابع و پرداخت تسهیلات بانکی در قالب حقوقی عقود مشروع یا پرداخت وام قرض الحسنه بدون دریافت کارمزد معادل سود تسهیلات بانکی آسوده خواهد کرد. در این زمینه می توان اولین دستاورد عملیاتی این شورا را دستورالعمل امهال تسهیلات بانکی دانست. اما فارغ از این مباحث، اندک نگاهی هر چند گذارا به سایت تعدادی از مراجع عظام تقلید و بیانات علمای گرانقدر نشان می دهد که آنان نسبت به بعضی از فرآیندهای بانکی مانند خسارت تاخیر تادیه ناخرسند هستند و اینگونه فرآیندها را منطبق با موازین فقهی نمی دانند. اظهارات تعدادی از نمایندگان محترم مجلس در زمان بررسی طرح الزام بانکها به حذف سود و جریمه مضاعف از بدهی تسهیلات گیرندگان بانکی نیز بیانگر آن است که این نمایندگان نیز نسبت به چالش های فقهی فرآیندهای بانکی حساسیتی مسئولانه دارند و براین گمانند که بانکها با فرآیند استمهال سود مضاعف از مردم می ستانند. گرچه طرح مذکور در رفت و آمد مصوبه بین مجلس و شورای محترم نگهبان به طرح نحوه تسهیل بدهی بدهکاران بانکی تغییر نام یافته است ولی حساسیت های مجامع کارشناسی و مذهبی به چالش های فقهی عملیات بانکی قابل انکار نیست. با وجود این انتقادات و یا گلایه های دلسوزانه، اما، انصاف نیست که این چالش های فقهی دستمایه انکار مشروعیت فعالیت شبکه بانکی کشور یا به فراموشی سپردن زحمات و تلاشهای کارکنان بانکی کشور باشد. به نظر می رسد این چالش های فقهی فرصتی مغتنم برای شورای محترم فقهی بانک مرکزی است که باب گفتگو و تبادل نظر کارشناسی را با مراجع عظام تقلید بگشاید، آنان را با ابعاد مختلف و مشکلات پیش روی فرآیندهای بانکی و نظام بانکی کشور آشنا سازد و از نظرات فقهی این بزرگواران برای رفع ایرادات فقهی فرآیندهای بانکی بهره ببرد. با اطمینان می توان گفت هیچکدام از مدیران یا کارشناسان شبکه بانکی کشور علاقه مند نیستند که فرآیندهای بانکی منطبق با موازین شرعی نباشد. اما نباید انتظار داشت که مدیران و شبکه بانکی در حد اجتهاد با موازین فقهی آشنایی داشته باشند و راساً فرآیندهای مختلف بانکی را با موازین شرعی مطابقت دهند. مباحث بنیانی نظیر سود مورد انتظار تسهیلات

بانکی وامکان صلح سود تحصیل شده مازاد بر سود مورد انتظار به تسهیلات گیرنده و مغایرت یا عدم مغایرت شرعی این موضوع با حقوق سپرده گذاران و همچنین حقوق سهامداران بانکها با ملاحظه امکان یا عدم امکان احراز سود واقعی حاصل از پروژه های مورد مشارکت توسط بانکها، یامساله سود علی الحساب سپرده های بانکی یا انطباق استانداردهای حسابداری بانکها با موازین شرعی و محاسبه سود آتی تسهیلات بانکی به روش تعهدی و الزام قانونی بانکها به محاسبه سود حاصل نشده و پرداخت مالیات آن همگی از جمله چالش های اساسی فقهی پیش روی شبکه بانکی کشور است که می بایستی در فضایی کاملاً کارشناسی بررسی شده و عدم مغایرت آنها با موازین شرعی توسط شورای محترم فقهی بانک مرکزی احراز شود. فراموش نکنیم رسیدن به بانکداری عاری از ربا در گرو رعایت کامل موازین شرعی و دوری از عملیات بانکی ربوی و توجه کارشناسی به نظریات مراجع عالی قدر تقلید است.

چهارشنبه ۱۳۹۸/۰۶/۰۶

علی نظافتیان

کارشناس ارشد حقوقی بانکی

The screenshot shows the website 'shoroonline.ir' with a main article titled 'دستور عملیات بازار باز صادر شد' (Open Market Operations Directive Issued) and a sub-headline 'یک گام به جلو برای جراحی پولی و مالی کشور' (A step forward for the surgery of the country's monetary and financial system). The article text discusses the implementation of the Islamic Republic's financial system and the role of the Central Bank of Iran. The website header includes the title 'روزنامه اقتصادی صبح ایران' (Economic Morning of Iran) and the URL 'www.shoroonline.ir'. There are also several small portraits of men in the header section.